

УДК 37 (438) (091): 364

Литвак О.Й.

Житомирський державний університет імені Івана Франка

ДИНАМІКА ЗМІН У СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ У ВНЗ ПОЛЬЩІ

У статті розглянуто процес формування системи професійної підготовки соціальних працівників починаючи з 1990 року та реформування даної системи після включення Польщі у Болонський процес. Зроблена спроба проаналізувати вплив змін, проведених у соціальній політиці держави та системі вищої освіти, на систему професійної підготовки соціальних працівників у ВНЗ Польщі.

Prezentowany tekst opisuje proces formowania systemu kształcenia fachowego pracowników socjalnych na uczelniach wyższych Polski od lat 90. oraz reformowanie danego systemu z przyczyn dołączenia się Polski do procesu Bolońskiego. Zrobiono próbę przeanalizować wpływ społecznoekonomicznych oraz oświatowych zmian na polski system kształcenia fachowego pracowników socjalnych.

The article deals with the professional training system of social workers at Polish institutes of higher education from 1990 to the present time. The author analyses the system's beginnings in 1990-s and its exchanges after Poland gathering to the Bologna process. The main attention is paid on the analyses of the transformations of the Polish professional training system of social workers under the social and economical influences.

З приєднанням України до Болонського процесу одним з завдань, поставлених перед вищими навчальними закладами, є підготовка висококваліфікованих, конкурентоспроможних спеціалістів різних галузей. Оскільки українська модель професійної підготовки соціальних працівників перебуває у стані формування, то, на нашу думку, важливим моментом при створенні ефективної вітчизняної моделі є вивчення закордонного досвіду, зокрема польського, який мало представлений в українських наукових джерелах, але є цінним та актуальним за змістовим наповненням, розмаїттям форм та методів. Розглянемо процес формування польської моделі професійної підготовки фахівців соціальної сфери з моменту її створення.

З 1989 року у Польщі, з огляду на історичні події, розпочалися важливі суспільно-політичні та економічні реформи, що мають, як очевидні позитивні наслідки у багатьох сферах життя, так і негативний вплив на певні суспільні явища. В процесі польської трансформації багато суспільних груп опинилося в маргінальній ситуації, зросла кількість осіб, які втратили здатність до самостійного задоволення своїх екзистенціальних потреб, а також кількість тих, які знаходяться в

ситуації соціального виключення та вимагають соціальної допомоги. Актуальними для польського суспільства стали ряд соціальних проблем: безробіття, алкоголізм, наркоманія, бідність, бездомність, неповносправність, сирітство і т.д.

З метою розв'язання вищезазначених проблем і у відповідь на потреби соціальної допомоги і соціальної роботи вже у 1990-му році відбувається зміна напрямку соціальної політики держави, впроваджуються нововведення організаційно-юридичного характеру до системи соціальної допомоги та інтенсифікується робота над розробкою нової професійної ролі соціальних працівників. У цих пошуках особливу увагу зацентовано на потребі професіоналізації сфери соціальних послуг з метою не тільки переформування даної групи працівників, але і соціальної системи держави в цілому. Реформування системи соціальної опіки і допомоги також значно збільшило науковий інтерес до нових сфер соціальної роботи та проблем професійної підготовки висококваліфікованих соціальних кадрів, поштовхом до цього стало включення у сучасну модель даної професії додаткових вимог [3, с.66]. Саме цей аспект став предметом дослідження ряду польських науковців: Юзефи Бронгель, Казімери Вудз, Єви Кантовіч, Аліції Курч, Аліції Маєвської-Галензяк, Єви Маринович-Хеткі, Анжея Олубінського, Тадеуша Станка, Іоланти Супіньської, Добронеги Травковської, Кшистофа Фриштацького, Єжи Шмагальського та багатьох інших.

Метою даної публікації є аналіз змін, що відбувалися у професійній підготовці соціальних працівників під впливом політичних та освітніх реформ у Польщі (90-ті рр.. ХХ ст. – поч. ХХІ ст.).

Поштовхом до освітніх змін стало прийняття 12 вересня 1990 року Закону “Про вищу освіту” (Ustawa o szkolnictwie wyższym) [8], що надавав державним та приватним ВНЗ автономність, — тепер ВНЗ мали можливість включати напрямки навчання в освітню пропозицію самостійно.

Наступним кроком стає прийняття 29 листопада 1990 року Закону “Про соціальну допомогу” (Ustawa o pomocy społecznej) [6], що замінив Закон “Про соціальну опіку” (Ustawa o opiece społecznej, 1923) і обумовив створення нових юридично-інституційних рамок соціальної допомоги. Другий розділ III-ої частини

Закону має назву “Соціальні працівники” і відповідно включає формальні вимоги до соціального працівника, його завдання, обов'язки та принципи роботи. Щодо професійної підготовки кадрів у розділі вказано, що Міністр соціального забезпечення має рішеннями окреслити рівні спеціалізацій в даній професії; необхідний програмний мінімум; шляхи досягнення соціальними працівниками рівнів професійної спеціалізації; вимоги до навчальних закладів, що хочуть отримати згоду Міністра праці і соціальної політики на проведення підготовки за даною спеціалізацією. Вказано також, що керівники закладів соціальної допомоги повинні мати відповідну спеціалізацію. Таким чином, окреслення високих кваліфікаційних вимог до осіб, що працюють на посадах соціальних працівників, обумовило необхідність отримання та надання освітніх послуг по підготовці соціальних працівників.

Намагаючись розв'язати проблему якісної підготовки соціальних кадрів, у 1991 році фахівці соціальної сфери створили Польську Спілку Шкіл Соціальної роботи (Polskie Stowarzyszenie Szkół Pracy Socjalnej (далі — PSSPS — автор.), головними напрямками роботи якої є: інтеграція закладів, що проводять професійне навчання та удосконалення соціальних працівників на різних рівнях підготовки, представлення інтересів своїх членів на державному та міжнародному рівні, проведення досліджень і різних форм видавничої діяльності, для підтримки процесу професійного вдосконалення як самих соціальних працівників, так і вчителів шкіл соціальної роботи. PSSPS znana na międzynarodowym poziomie jako partner w sprawie społecznego postępu i rozwoju wysokiego poziomu kształcenia i wiedzy dla/w/i społecznej praktyki. [3, с.33]

У 90-х роках XX ст. у Польщі за кращими зразками підготовки “Соціального педагога”, “Соціального політика”, “Соціолога, а також на основі закордонного досвіду (Німеччини, Англії, Франції і т.д.) формується модель професійної підготовки соціального працівника. Перш за все, було створено програмний мінімум для професії “соціальний працівник”, затверджений Рішенням № 7 від **4 жовтня 1995 року** Міністра праці і соціальної політики “У справі програмної документації для професії соціальний працівник” (**decyzja nr 7 Ministra Pracy i Polityki**

Socjalnej) [2], що включає загальний план навчання обов'язковий для шкіл, які ведуть підготовку молоді і дорослих до професії “соціальний працівник”, а також програмний мінімум. Він включав: історію і методику соціальної роботи, аксіологію соціальної роботи, вступ до соціології, вступ до соціальної педагогіки, вступ до соціальної політики, психологія, основи права, елементи організації та управління, основи суспільних знань, фази життя людини, інтерперсональне спілкування, соціальні питання і проблеми і т.д.

Не дивлячись на те, що цей загальний план стосувався безпосередньо поліцейської школи (*szkoły policealnej*, навчання — 2,5 роки), він значно вплинув на створення університетської системи підготовки соціальних працівників.

Одночасно у Польщі розпочалася тенденція до уніфікації системи підготовки соціальних кадрів у навчальних закладах. Проявом цього процесу стали рішення і розпорядження Міністра праці і соціальної політики, щодо цілей професійної підготовки соціального працівника. Запропонований в міністерських документах напрямок був спрямований на постійну професіоналізацію соціальних кадрів, та одночасне створення можливості їх неперервної освіти.

Розпорядженням Міністра праці і соціальної політики від 5 травня 1997 року щодо рівнів спеціалізації в даній професії створено можливість професійно активним соціальним працівникам отримати професійну спеціалізацію I-го (ліценціат) і II-го (магістр) рівня [4]. Крім того, спостерігається динамічний розвиток різних форм навчання в університетах і вищих школах на рівні ліценціату та магістрату. Підготовка соціальних працівників проводиться в основному на соціологічних та педагогічних напрямках ВНЗ [3, с.58].

Наступним етапом реформи у галузі професійної підготовки соціальних працівників було відкриття в широкому обсязі спеціалізованого післядипломного навчання для соціальних працівників. Поступово відбувається процес укорінення місця і ролі навчання соціальних працівників у ВНЗ як автономної спеціальності на академічному, університетському рівні, а зараз вже і на рівні післядипломної освіти.

Після реформи системи освіти у 1999 році система вищої освіти організаційно виглядає таким чином: I-й рівень — вища професійна освіта — трирічний

ліценціатський курс навчання; II -й рівень — дворічний додатковий магістерський курс або неперервний п'ятирічний магістерський курс навчання [1, с.6].

Зміст підготовки до соціальної роботи змінюється відповідно існуючим суспільним потребам. Проявом цього процесу є впровадження в 2001 році до класифікації професій трьох спеціальностей зі сфери соціальної роботи: опікун у локальному середовищі (за місцем проживання — автор.) (opiekun środowiskowy), опікун у будинку соціальної допомоги (opiekun w domu pomocy społecznej), асистент неповносправної особи (asystent osoby niepełnosprawnej) [3, с.39]. Навчальні заклади, що відповідають за підготовку соціальних кадрів оперативно розробили навчальні стандарти, що стосуються зазначених спеціальностей.

З входженням Польщі в Болонський процес, продовжуються зміни в системі вищої освіти: 1) підготовка проводиться на двох рівнях (ліценціат — магістр); 2) оцінювання навчальних досягнень студентів проводиться згідно Європейської системи трансферу кредитів (ECTS); зарахування навчального року вимагає накопичення 60 кредитів, а семестру — 30; 3) ВНЗ видають студентам по закінченню навчання додаток до диплому, що містить перелік навчальних предметів з виказанням кількості кредитів; 4) оцінювання якості навчання проводиться обов'язково у всіх ВНЗ Державною Атестаційною Комісією (створено з 1 січня 2002 року на підставі Закону “Про вищу освіту” від 12 вересня 1990 року [8]), оскільки Польща ратифікувала 17 березня 2004 року Лісабонську “Конвенцію про визнання освіти інших країн” (1997); 5) існує можливість неперервного навчання на вищому рівні освіти, що охоплює найчастіше заочні та вечірні форми навчання, а також післядипломну освіту та спеціалізовані курси і т.д.

Наступні нововведення в систему професійної підготовки соціальних працівників були окреслені Законом “Про соціальну допомогу” від 12 березня 2004 року [7]. У статті 116 Закону вказано, що соціальним працівником може бути особа, яка відповідає принаймні одній з вимог:

1. Диплом про закінчення колегіуму працівників соціальних служб;
2. Диплом вищого навчального закладу за напрямком “Соціальна робота”;
3. Диплом вищого навчального закладу за спорідненою спеціальністю з

напрямків: “Педагогіка”, “Спеціальна педагогіка”, “Політологія”, “Соціальна політика”, “Психологія”, “Соціологія”, “Родинознавство” (включно до 31 грудня 2013 року).

Останні зміни у професійній підготовці соціальних працівників обумовлені розпорядженням Міністра праці і соціальної політики Польщі, яке погоджене з Міністром науки і вищої освіти, від 25 січня 2008 року щодо спеціальності, за якою проходить підготовка соціального працівника в ВНЗ з початку 2008/2009 навчального року [5].

Вказане розпорядження включає новий програмний мінімум навчальних предметів, а також професійних практик, а саме: **330 годин навчальних предметів та 240 годин професійних практик**. Додаток до розпорядження включає перелік обов'язкових навчальних предметів та мінімальну кількість годин, що виділяється на їх вивчення: Аксіологія соціальної роботи (15 год.); Інтерперсональне спілкування в соціальній роботі (15 год.); Основи знань про біопсихічний розвиток людини протягом життя (30 год.); Елементи теорії організації і управління (20 год.); Структура і організація соціальної допомоги (15 год.); Юридична система соціальної допомоги в Польщі (15 год.); Сімейне та опікунче законодавство в Польщі (15 год.); Теоретичні основи соціальної роботи (25 год.); Методика соціальної роботи (60 год.); Соціальний проект (30 год.); Реклама працевлаштування, заклади ринку праці і соціальне працевлаштування (15 год.); Громадська діяльність і волонтерат (15 год.); Підтримка в працевлаштуванні та реабілітація неповносправних осіб (15 год.); Організація місцевої спільноти та засади функціонування територіального самоуправління (15 год.); Супервізія соціальної роботи (30 год.). Всього 330 годин.

У додатку до розпорядження зазначено також, що в наслідок проходження професійних практик (240 годин) студенти мають набути наступні знання: 1) специфіки діяльності організаційних установ соціальної допомоги, закладів і організацій, що надають соціальну допомогу особам та сім'ям, що її потребують, зокрема:

- а) структура і організація закладів;
- б) види соціальних послуг;

в) демографічно-економічні та психологічно-соціальні особливості і потреби клієнтів соціальної служби;

г) ефективність соціальних послуг.

вміння: 1) взаємодіяти з працівниками соціального закладу; 2) налагоджувати контакти з клієнтами соціальної служби; 3) розпізнавати проблеми клієнтів соціальної служби на мікро-, мезо-, макро- рівнях.

Основним навиком після проходження професійної практики має бути здатність студента зібрати матеріали необхідні для написання і реалізації соціальних проектів.

Згідно з даним розпорядженням кожен навчальний заклад, який буде зацікавлений підготовкою соціальних працівників в перехідних період, має включити назву такої спеціальності у свій перелік спеціальностей (освітню пропозицію).

Також у розпорядженні Міністра праці і соціальної політики від 25 січня 2008 року [5] звертається увага на те, що всі навчальні предмети і практики, а також години, визначені на їх реалізацію в рамках спеціальності, що готує до виконання професії соціального працівника, (не залежно від форми навчання — стаціонарної, заочної чи вечірньої) мають бути відображені у заліковій книжці студента (index) та в додатку до диплому про закінчення ВНЗ. Це стосується освітніх закладів усіх рівнів: I -го рівня (трирічного ліценціатського), II-го (додаткового дворічного магістерського курсу та неперервного п'ятирічного магістерського навчання).

Оскільки дані положення тимчасові, визнання кваліфікацій соціального працівника в рамках спеціальності стосується лише випускників, які розпочинають навчання з 2008/2009 академічного року.

Отже, на сьогодні зміст професійної підготовки соціальних працівників у ВНЗ Польщі відповідає Закону “Про соціальну допомогу” від 12 березня 2004 року та Розпорядженню Міністра праці і соціальної політики від 25 січня 2008 року .

На основі проведеного у статті аналізу можемо зробити висновок, що система професійної підготовки соціальних працівників у ВНЗ Польщі створювалася і зазнавала змін під впливом і в залежно від трансформаційних процесів, які відбувалися у соціальній політиці держави та системі освіти. Підготовка соціальних

працівників є складним і динамічним процесом, який перманентно змінюється відповідно до міжнародних стандартів, нормативних вимог, соціальних змін та потреб на даний вид послуг. У подальшому предметом нашого дослідження буде аналіз праць, присвячених професійній підготовці соціальних працівників у ВНЗ Польщі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Baran Alina. Edukacja w Polsce wobec zmian systemowych i demograficznych // Polityka społeczna. — 2004. — № 5-6. — S. 5—9.
2. Decyzja №7 Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 4 października 1995 r. w sprawie dokumentacji programowej dla zawodu pracownik socjalny.// Dziennik Urzędowy Ministerstwa Pracy i Polityki Socjalnej — 1995. — Nr 6. — poz.7
3. Pracownik socjalny wybrane problemy zawodu w okresie transformacji społecznej / [Iwona Dąbrowska — Jabłońska, Alicja Kulcz, Piotr Sikora oraz inni]: pod redakcją Józefy Brągiel i Alicji Kulcz — Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, 2002 — 177 s.
4. Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z 5 marca 1997 // Dziennik Urzędowy Ministerstwa Pracy i Polityki Socjalnej — 1997. — Nr 24. — poz.125
5. Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 25 stycznia 2008 r. w sprawie specjalności przygotowującej do zawodu pracownika socjalnego realizowanej w szkołach wyższych // Dziennik Urzędowy Ministerstwa Pracy i Polityki Socjalnej.— 2008. — Nr 27. — poz.158
6. Ustawa o pomocy społecznej z dnia 29 listopada 1990 r. // Dziennik Urzędowy Ministerstwa Pracy i Polityki Socjalnej.— 1993. — Nr 13. — poz.60.
7. Ustawa o pomocy społecznej z dnia 12 marca 2004 r. // Dziennik Urzędowy Ministerstwa Pracy i Polityki Socjalnej.— 2004. — Nr 64. — poz.593.
8. Ustawa o szkolnictwie wyższym z dnia 12 września 1990 r. // Dziennik Urzędowy.— 1990. — Nr 65. — poz.385 z późn. zm.